

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота

(освітній ступінь – «бакалавр»)

на тему: **«Протописмо як можливість мови та письма в філософії
Жака Дерріда»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальність: 033 Філософія
Кравцова Карина Вікторівна

Керівник: Лютий Тарас Володимирович
доктор філософських наук, професор

Рецензент:

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 20__ р.

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	С. 3.
РОЗДІЛ I. НЕОБХІДНІСТЬ МОВИ ТА ПИСЬМА.....	С. 6.
1.1. Мова як доповнюваність.....	С. 6.
1.2. Відміненість як можливість мови та письма.....	С. 8.
РОЗДІЛ II. ПИСЬМО ЯК ЗНАК ЗНАКУ.....	С. 14.
2.1. Голос і Логос.....	С. 14.
2.2. Лінгвістика Соссюра.....	С. 18.
РОЗДІЛ III. ПИСЬМО ДО ПИСЬМА.....	С. 24.
3.1. Знак як знак знаку.....	С. 24.
3.2. Протописьмо.....	С. 28.
ВИСНОВКИ.....	С. 33.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	С. 35.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження на стан її наукової розробки

Публікація праці Жака Дерріда «Дещо про граматологію» 1967 року стала видатною подією для європейських та американських академічних кіл ХХ століття. Особливо для тих, які займались питаннями лінгвістики та семіотики. Виклик теоретиці класичних лінгвістичних концепцій не може бути переоціненим: інтерес до письма як філософської теми Дерріда ґрунтує, виходячи з жесту *підозри* стосовно статусу письма. Жак Дерріда актуалізував питання стану письма та зумів повністю змінити його розміщення в системі мови, а точніше, зобразити його умовну позасистемність як першість в дискурсі мовного простору. Його міркування відносно знаку, який більше не відсилає до референту, а відсилає до іншого знаку і, тим самим, будь-який знак можна помислити як письмовий, оскільки означуване означуваного більше не характеризує письмо, а відображає означуюче як таке, його дослідження артикуляції як можливості мови й письма і всього власне людського, деконструкція поняття письма, яке було піддане інфляції лінгвістами, введені Дерріда концепції доповнюваності й протописьма є, як на мене, достойними ретельної уваги. В його роботі ми спостерігаємо відхід від логофоноцентризму, що довгі роки репресивно переймав на себе процес позначення і статус першості перед графічним знаком, тобто, письмом. Дерріда знаходить протиріччя в класичній лінгвістиці на фоні дискуту з Соссюром, влучно спростовуючи застарілі положення лінгвістичних концепцій, одночасно вводячи розлогий і глибокий понятійний апарат, який зовсім по-новому виявляє нам місце мови та письма в житті людини. Конвенціонально сучасна інтепретація поняття «лінгвістичного повороту» полягає в тому, що причиною інтелектуальної травми віднині вважають похідною виключно від фундаментальних проблем мови, чи, щонайменше, проблем, вирішення яких безпосередньо базується на коректному аналізі

мови. Виникає й тенденція радикалізованого заперечення існування філософських проблем як таких, на зміну яким стверджується існування проблем мови. Принциповим є зауваження Дерріда, що цей «поворот» був достатньо довгим і по своїй суті далеким від спростування традиції західної метафізики. На думку Дерріда, навпаки він стає її «кульмінацією» метафізики, унаочнює її і стверджує – принципово їй не протирічить і не долає. Питання полягає в тому, чи є Дерріда частиною лінгвістичного повороту? Чи є її «моментом» його праця?

На жаль, тема протописьма майже не висвітлена самостійно в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників спадщини Дерріда, але багато з них звертались до неї в своїх роботах, присвячених іншим, не менш цікавим напрацюванням філософа. З таких – Харві І.С. та його праця «Дерріда да економіка відмінностей», Автономова Н.С. «Мова та епістемологія в концепції Дерріда», Рорті Р. «Філософія як вид письма: нарис про Дерріда».

Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є сучасна лінгво-семіотична проблема письма і мови, предметом дослідження є поняття протописьма і протописьмо як можливість мови і письма в філософії Дерріда.

Мета, завдання і структура роботи

Метою кваліфікаційної роботи є визначення дефініції протописьма, засад його формування як поняття, історико-філософський контекст, який виявить нам необхідність введення поняття, а також функції та властивості протописьма.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) Встановлення місця, причин і можливості мови й письма в теоретиці Дерріда.
- 2) Зображення класичних лінгвістичних концепцій письма, їх аналіз і спростування на базі досліджень Дерріда
- 3) Висвітлення поняття протописьма на фоні деконструйованої дефініції

письма

Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи з підрозділами, висновки та список використаних джерел. Перше завдання виконане в першому розділі, друге – в другому і третє – в третьому відповідно.

Теоретико-методологічні засади цього дослідження передбачають понятійно-категоріальний аналіз та історико-філософський аналіз першоджерел.

Джерельною базою дослідження є праця Ж.Дерріда «Дещо про граматологію». Також я звертаюсь до «Досвіду про походження мов, а також про мелодію і музикальне наслідування Ж.Ж. Руссо та «Курсу загальної лінгвістики» Ф. де Соссюра, на фоні яких Дерріда опрацював основні поняття, які аналізуються в цій роботі. Оскільки я намагалась зробити це дослідження максимально чистим та самостійним, оформлене воно буде в основному навколо першоджерела. Цитування українською першоджерела буде відбуватись виключно виходячи з французького оригіналу.

РОЗДІЛ І

НЕОБХІДНІСТЬ МОВИ ТА ПИСЬМА

1.1. Мова як доповнюваність

Загальновідомо, що поза мовою та культурою ми не можемо помислити людину. В той самий час мова та культура виступають як ніби щось відчужене від уявної чистої людської сутності – від певної початкової, природньої людини. Мова та культура часто відчувається як ніби щось необхідно присутнє, але примусове, наносне та штучне. Для пояснення цього зв'язку, цього позірного протиріччя, Дерріда вводить поняття доповнюваності. Доповнюваність зображує ту природню штучність, якою є мова та всі інші досягнення культури. Точніше кажучи, ця доповнюваність робить *можливим* все, що властиве людині – ту саму мову й культуру. (Derrida, 1967, p. 332).

Але чим же є доповнюваність сама по собі? Дерріда відмічає, що вона не є ні атрибутом людини, ні його субстанцією, ні його сутністю. Доповнюваність в принципі не є ні наявністю, ні відсутністю - «Але що ж властиво (propre) людині? З однієї сторони, це те, можливість чого треба помислити перед людиною та поза її [межами]. Людина заявляє про себе на підставі доповнюваності, яка не є ані випадковим, ані сутнісним її атрибутом. Бо з іншої сторони, доповнюваність, яка *нічим не є* — ані присутністю, ані відсутністю — не є ані субстанцією, ані сутністю людини» (Derrida, 1967, p. 333).

Доповнюваність виступає як деяка *гра* наявності і відсутності, при цьому не є ні одною з заявлених властивостей. Вона є можливістю для властивості, але не самою властивістю. Звичайно, такий принцип, таке відкрите відношення до гри важко помислити в дискурсі метафізики та онтології. Так само як мову можна назвати природньою штучністю, так і доповнюваність позначається як властивість людини, яка людині не властива - «Ось чому це властиве людині не є властивим людині: воно є дислокацією самого властивого в цілому, неможливість — і тому бажання — наближення

до себе; неможливість і бажання чистої присутності. Те, що доповнюваність не є властивою людині, не означає лише й в такий саме радикальний спосіб що вона не є властиве; воно означає також що її гра передує тому, що називають людиною, та розповсюджується за її [межі]» (*Derrida, 1967, p. 333*).

Людину робить людиною з одного боку ця гра доповнюваності, а з іншої - межі, які людина ставить заради того, щоб не допустити цю цією гри щось «своє інше». «Своїм іншим» в даному дискурсі постає те природне, те *нечленороздільне*, що людина здатна помислити відносно себе та відносно світу. Цим недоповнюваним є принципово недоступне людині яка, яка є людиною з причини доповнюваності. Це чистота природи, тваринний стан, первісність, дитинство, безумство та божество. Ці межі визначають та окреслюють гру доповнюваності, але не мають ніякого значення та сили поза нею, оскільки маркуються лише з визначення власної недосяжності та неможливості переживання їх досвіду. Наближення до цих меж є бажанням життя поза відміненістю. Наближення до цих меж є смертю, оскільки людина не здатна існувати і мислитись поза відміненістю. По суті, вся людська істота як *людина* субстанціонально визначається і твориться відміненістю та грою доповнюваності, так само як і властиві людині мова та культура, які виникають співмірно одне одному.

Власне, таким чином людської мови та письма не існує поза доповнюваністю і сама історія мови є історія доповнюваності. Прикладом мови поза доповнюваністю - мова тварини, а прикладом життя поза доповнюваністю – тваринний стан. Мова тварини символічно нежиттєздатна та позбавлена будь якої членороздільності і саме в ній ми вбачаємо(в контексті її функції, а не поняття – пізнавального змісту) життя до виникнення гри доповнюваності, життя без символу, без відміненості і розчленування. (*Derrida, 1967, p. 330*) Таким чином, людське життя не є можливим поза досвідом вищезгаданих категорій і лише крізь мислення меж доповнюваності, які існують лише в контексті гри доповнюваності, людина може усвідомлювати себе.

Повільно до нас підступили поняття відміненості та розчленування, яким необхідно приділити не менш глибоку увагу, аніж феномену доповнюваності, оскільки саме вони є визначними в дискурсі теми цієї роботи. Є ще один потенціальний приклад мови поза доповнюваністю, несленороздільної мови – так звана дитяча мова. На його прикладі я проаналізую поняття відміненості та членороздільності в наступному підрозділі.

1.1. Відміненість та членороздільність як можливість мови та письма

Відміненість - досить широкий термін у самого Дерріда, але в контексті роботи про протописьмо я буду користуватися визначенням відміненості як певної специфічної початкової диференціації - членороздільності, де феномен відміненості виступає операцією позначення як такою(про це я розповім трохи згодом). Процес відміненості у Дерріда є процес руху самого знака, це життя знаку всередині системи мови, відміненість робить знак знаком, дає йому можливість становлення як одиниці в системі і дає можливість системі існувати як такій, оскільки відміненість сама по собі формує будь-яку артикульовану одиницю, так як є засадою її артикульованості.

Чим же є та сама відміненість і чому саме вона визначає мову і письмо? На це питання я відповім, спираючись на міркування Дерріда на фоні його прочитання «Досвіду про походження мов» Руссо, яким пронизана основна частина праці «Дещо про граматологію».

Дерріда згадує про деяку «нечленороздільну мову», яка зображена у Руссо як природня мова(*Derrida, 1967, p. 325*). Ця природня мова вже не є криком тварини, але і не є членороздільною мовою, яка опрацьована відсутністю і смертю. По суті, описана мова вільна від доповнюваності. Це мова дитини, яка знаходиться поза межею і яка в першу чергу відсилає нас до дитинства і до Бога. «Говорити то того, як навчишся говорити»(*Руссо, 1761,*

с.45) - ось як це називає Руссо.

«Цей ліміт є власне лімітом не-доповнюваності, але оскільки тоді мова вже має існувати, необхідно, щоб доповнювач (*le supplément*) був заявлений, не продукуючись, щоб нестача та відсутність почалися, не починаючись. Без поклику доповнювача дитина б і зовсім не розмовляла: якщо б вона не страждала, якщо б в неї не було нестачі, вона б не кликала. не розмовляла б. Але якщо б доповнюваність просто спродукувала себе, якщо б вона дійсно почалася, дитина б розмовляла, вмючи це робити. Але дитина *розмовляє до того, як навчиться цьому*. Вона володіє мовою, але цій мові бракує можливості *замішувати саму себе*, можливості замінити один знак на інший, один орган вираження на інший...» (*Derrida, 1967, p. 337*).

У дитини немає мови саме тому, що в неї є одна-єдина мова. Через недосконалість власних органів(адже членороздільність є в першу чергу відмінюваність всередині власного тіла) дитина не здатна розділяти свої відчуття одине від одного, всі вони змішуються і виражаються відчуттям страждання, яке в свою чергу виявляється нам як дитячий плач. Ця мова нібито існує поза доповнюваністю і дає можливість мріяти про щось природне й недоповнюване, чим і займається Руссо.

Але дитина врешті-решт заговорить, але заговорить лише тоді, коли відчує потребу в доповнюваності – форми її переживать та тривог стануть взаємозамінними і дитина навчиться рухатись від одної мови до іншої, навчиться користуватись означаючими, а ,значить, навчиться сленороздільно розмовляти. Власне, тоді дитина і отримає доступ до порядку доповнюваності або до *людського* порядку: вона вже не заплаче від болю а скаже: «Мені боляче». (*Derrida, 1967, p. 326*). Спочатку це початкова доповнюваність, потім – доповнюваність першопочатку(*Derrida, 1967, p. 320*). Межа першопочатку є межа чистої наявності і є те саме говоріння без вміння говорити або мовчати. В грі доповнюваності доповненнюваність першопочатку є те існування поза доповненістю та відмінюваністю, який ми здатні помислити лише в контексті гри та який буде необхідно відтворюватись в епоху відмінюваності та в епоху

зображення благого поза людським в людському.

«Дитинство є благо, тому що річ є благо і властивість (propre) человека. Отже, дитина вміє говорити. Дитинство є благо, потому что вміння говорити вже містить в собі зло членороздільності. Отже, дитина вміє говорити. Дитинство не є благо, тому що воно вже заговорило і дитинство не є благо, тому що воно ще не вміє говорити, а вміння говорити є благо і властивість людини. Звідси деяка впорядкована нестійкість суждень Руссо про дитинство, яке сближається (в негативному чи позитивному смислі) то з твариною, то з людським станом. Те, що дитина говорить, ще не навчившись говорити, може бути зверненим до його блага; однак він говорить, не навчившись співати, и тому дитина – це вже не тварина, яка не вміє ні говорити, ні співати, але і не людина, яка вміє і говорити, і співати.» (*Derrida, 1967, p. 347*).

Всі ці приклади і відсторонені роздуми необхідні нам для того щоб побудувати логіку членороздільності та відміненості, оскільки вона є визначаючою в понятті протописьма, яке є, власне, центром цієї роботи. Членороздільність зачинає мову, вона дає слову можливість існувати як становленню. Так як вона «притягує мову до потреби і до розуму і, отже, виявляється найкращим чином припідготовлена до письма» (*Derrida, 1967, p. 320*). Чим більше в мові членороздільності, тим менше в ній наспіву, тим менше вона здатна загубити на письмі і тим краще виражає потреби (*Derrida, 1967, p. 320*). В той самий час членороздільність загрожує початковому слову, тобто, співу. Спів можна порівняти з нечленороздільним криком дитини, але крик це особливий, до якого дитина не здатна, оскільки цей особливий спів користується мовою страстей. Це спів, цей інтонований крик Дерріда називає невмою – «Це - невма (neuma), чисте вокалізування, особлива форма нечленороздільного співу без слів. Слово це означає дихання, яке надихається Богом і звертається лише до нього.» (*Derrida, 1967, p. 127*). Мова йде про дихання слова, дихання пісні, перший початковий особливий спів, що позначається не словом, а інтонацією. Лише таке дихання природнім чином може «стерти» відміненість. Але чи можлива невма, як голос поза

відміненістю та дитяча мова як мова поза доповненістю? Якщо відміненість дає можливість мові існувати як такій, то чи має місце якась уявна мова, позбавлена відміненості? Адже мова як така суть артикуляція, не лише в середині власної системи, а і поза нею, тим самим мова поза мовою не може вважатись мовою як так такою, тому і будь-яка нечленороздільна мова не є можливою. Будь-який мовленнєвий рух існує лише з причини його артикульованості, а сенс артикуляції – доповнюваність, тобто, людське.

Ось що пише сам Дерріда – «Першопочаток і призначення такого дихання лежить за межами людського. Людина не проходить через стадію дихання, як проходять, наприклад, через дитячу мову; дихання – талант надлюдини. Його початок та його кінець ведуть в область теології, подібно логосу і промислу природи.» (*Derrida, 1967, p. 128*).

Якщо ми спробуємо помислити справжню мову без розбивки, мову поза відміненістю – вийде щось на кшталт саме цього нечленороздільного співудихання. Насправді, досвід насолоди нечленороздільним, позбавленим інтервала і відмінностей є неможливий досвід. Насолода самонаявності, тобто, чистою наявністю доступна лише Богу, адже будь-яка наявність, доторкаючись до людського розуму знаходить в собі проміжок, відмінюваність, відмінність та розрив. Бог вільний від доповнюваності, але ми перебуваємо в її кайданах, а тому і не маємо доступу до досвіду самонаявності і до мови поза членороздільності. Мова безсловесна внутрішньо цільна та чиста, вона не співвідноситься ні з яким зовнішнім об'єктом, та не спирається ні на яку відмінність, що здатна її знищити. Це є чари і це є спів. Але людина не існує поза доповненістю та членороздільністю, адже членороздільність є початок мови і є початок людини. Членороздільність протилежна невмі, а, значить, невма протилежна людській істотності.

«Невма, чари самонаявності, нечленороздільний досвід часу – це, не інакше, утопія. Такої мови – адже говориться саме про мову – влачне кажуси, не існує. Вона не знає членороздільності, що потребує розбивки і розміщення в просторі. До відмінності(difference) мови не існує.» (*Derrida, 1967, p. 128*).

Історія істоти, яка називає себе людиною, це співрозчленованість всіх тиж меж, які людина ставить собі в грі доповнюваності. «Всі поняття, які визначають недоповнюваність (природа, тваринний стан, первісність, дитинство, безумство, божество та інше) самі по собі не маюся, очевидно, ніякого істинного значення. Вони належать, як, власне, і сама ідея істини до епохи доповнюваності. Вони отримуються значення лише в замкнутих межах гри.» (*Derrida, 1967, p. 323*).

Власне, мова та письмо доступні нам лише як доповнюваність і можливими їх робить феномен членороздільності та відміненості. Вони визначають людську істоту як таку, тому і немає людини поза доповненістю та поза мовою. Мова та все, що властиво людині можливі лише як доповнюваність та лише як такі, які зумовлюються доповнюваністю. Досвід самонааявності і нечленороздільності нам не доступний, а тому всі спроби його віднайти і відтворити – неможливі. Прагнення до нечленороздільності є хворобою епохи і ми не маємо права осуджувати її, адже подібне прагнення є прагнення до божественного. Перенасищення культурою завжди примушує людина мріяти про первісно чисте минуле – про принципово недоступне.

Я вже забігла наперед, згадавши, що членороздільність ближче до письма, аніж до мови як такої, адже чим більше в мові членороздільності, чим менше в ній наспівності і тим ближче вона до письма, суть якого є артикуляція. На даному етапі цієї роботи я не маю права розвивати цю тему, оскільки нам необхідно вивести оновлену дефініцію поняття письма, якою я буду користуватись в подальшій роботі. Окрім того, щоб повноцінно сконцентруватись на міркуванні щодо письма, його актуального для цієї роботи місця та стану, необхідно спочатку розглянути існуючі в класичній лінгвістичній концепції взаємовідносини мови та письма, оскільки ідея першості письма протирічить прийнятій в семіології структурі знаку. Таким чином, ми зможемо на фоні аналізу мотивів класичної лінгвістики визначити діючий стан письма. Звичайно, нам потрібно буде розпочати з огляду локальних компонентів мови – голосу, знаку, означуючого та означуваного. Я

завіряю в тому, що це необхідно.

РОЗДІЛ II

ПИСЬМО ЯК ЗНАК ЗНАКУ

2.1 Голос і Логос

В цьому розділі я намагатимуся зобразити фундаментальні засади лінгвістики та семіотики відносно звуку - звука, як чогось, що є «природньо відтворюваним», як чогось, що встановлює за посередництвом мови (і є її, вірогідно, найважливішим компонентом), зв'язок людини зі світом та його дійсністю (якщо, звичайно, поняття дійсного є коректним в цьому дискурсі). На жаль, в цьому міркуванні я не можу оминати великої кількості уточнень щодо питання умовності, оскільки описуючи взаємовідношення голосу та логосу, я не збираюся стверджувати первинність голосу відносно письма, але це є принципово необхідним для повноцінного аналізу класичної концептуалізації письма.

Всі попередні міркування про природу знаку та джерело мови ґрунтувалися на ідеалі усного слова. Його найвища цінність обумовлена тим що, *той, хто говорить* і *той, хто слухає* спів-присутні у мовленнєвому акті одночасно, не існує часової чи просторової дистанції між *тим, що говорить*, *тим, що слухає* і самим мовленням. Фактичність процесу розуміння стає ідеалом західної культури. Голос і думка, голос і ідеальний сенс, голос-і-буття максимально наближені один до одного. Більш того, голос дає відчуття найвищої ступені прив'язаності людини до самої себе, її умовної самонааявності, оскільки голос в найбільшій ступені наближений до тіла і невіддільний від нього (*Derrida, 1967, p. 205*).

Визначення сутності звуку – в той чи іншій мірі неявне – було безпосередньо близьким до того, що в «думці» як логосі має відношення до «сенсу»: виробляє, здобуває, виказує, «збирає» його (*Derrida, 1967, p. 21*).

Тобто, як ми бачимо, «близкість» голоса до думки визначається властивістю голоса відтворювати первісне означуване. Відтворюючи первісне

означуване, голос при цьому не є виключно означуваним. Не зважаючи на функціонування у площині означуваного (у звуці, що відтворюється голосом у своєму фізіологічному феномені), голос у своїй сутності ближче до означаючого, до речі, до сенсу. Це пояснюється його невід'ємним зв'язком з душею, точніше, в теоретиці Дерріда, зі «станом душі» (*etat d'ame*) (*Derrida, 1967, p. 21*).

Голос означає стан душі, їх зв'язок з логосом є відношенням умовної символізації, тобто символізації на рівні означуваного, у той же час як стани душі відображають речі, що є відношеннями природнього позначення. Та первісна умовність, що виникає в позначенні, суть усна мова, у той же час як письмова її форма є умовністю, що пов'язує інші умовності (*Derrida, 1967, p. 21*).

Пов'язуючи це з поширеним у семіології положенням про вторинність письма, ми можемо споглядати його видиму непричетність до процесу позначення, оскільки мова в такому зображенні займає місце проекції та перекладу душевного руху, позбавляючи письмо можливості «задокументувати» себе в процесі природнього, первісного позначення, обмежуючись роллю означуваного означуваного. Сам Дерріда описує це наступним чином: «І навіть якщо б ми воліли обмежити звукове з боку (від)чуттєвого та випадкового (що було б грубо кажучи неможливо, адже формальні тотожності, вирізані з маси відчуттів, вже являються не чисто (від)чуттєвими ідеальними сутностями), необхідно було б визнати, що безпосередня та привілейована єдність, яка засновує позначення (*signifiance*) та дію мови, є артикульованою єдністю звуку та сенсу в фонії. По відношенню до цієї єдності письмо завжди буде похідним, партикулярним, зовнішнім, тим, що дублює означуване: фонетикою. «Знак знака», казали Аристотель, Руссо та Гегель» (*Derrida, 1967, p. 44*).

Таким чином письмо втрачає свій творчий та творчий сенс, точніше, навіть і не отримує його в рамках знакової системи.

Поняття знаку потребує відмінності між означуваним і означаючим;

воно включає в собі ці компоненти, й ти самим наслідуює і фоноцентризм, і логоцентризм, себто і формальну, і змістовну сторону, що взаємно визначають одна одну і існують у симбіозі. Звук виробляє поняття і унаочнює нам самонааявність суб'єкта, у той час як сенс цю самонааявність утворює як можливість бути *наявністю чогось*, як наявність наявності як такої. Абсолютна близькість голосу і буття, голосу і ідеальності сенсу – ось як виголошує це сам Дерріда. (*Derrida, 1967, pp. 23-24*).

«Те, що говориться про звук взагалі, тим паче відноситься до фонії, в якій нерозкладний акт слухання власного мовлення приводить суб'єкт в стан самонатхнення і забезпечує його самовіднесення всередині певної ідеальної стихії. Ми вже відчуваємо, що фоноцентризм співпадає з історійною визначеністю сенсу буття як наявності – разом зі всіма тими визначенностями більш низьких рівнів, які, в свою чергу, залежать від цієї спільної форми, саме в ній складаючись в систему, в історійний ланцюг (наявність речі як спогляду як *eidos*; наявність як субстанція-сутність-існування (*ousia*); таявність часова як точка (*stygme*) миттєвості або справності (*nun*): самонааявність когіто, свідомість, суб'єктивність, співнаявність себе і «Іншого», інтерсуб'єктивність як інтенціональне явище Его та інше)» (*Derrida, 1967, p. 23*).

Цей стан самонатхнення, це мислиме переживання самонааявності, знаряддя для якого є звук, як було опрацьовано в минулому розділі, є лише утопією. Нас дезорієнтує близькість голосу до душі і тіла, змушує вірити в самовідтворюваність з допомогою слова. Самонатхнення є умовою будь-якого досвіду. А можливість ця - або, інакше кажучи, "життя" - є загальна структура, сформована історією життя, структура, в якій здійснюються складні багаторівневі операції. Самонатхнення, спрямованість-на-себе або існування-для-себе, суб'єктивність - все це знаходить силу і владу над іншим в тій мірі, в якій самоідеалізується його здатність до повторення. Ідеалізація тут є процес, в якому чуттєво сприймається позасистемність, яка служить означаючим. (*Derrida, 1967, p. 223*).

За цією ж схемою слід розуміти і голос. Голос влаштований так, що

завжди безпосередньо чути його власника. Голос породжує таке означаюче, що, здавалося б, взагалі не потрапляє в світ за межами ідеального означаючого: навіть отримуючи доступ до аудіо-фонічної системи іншої людини, він як і раніше ховається в чисто внутрішньому самонатхненні. Голос не виходить у зовнішній простір, в світ, як в щось, що лежить поза ним самим. У так званої «живої» мови просторова позасистемність означаючого представлялася повністю редукованою. Саме з точки зору цієї редукції слід ставити як проблему крику (недоповнюваності, тварини, божевільного, міфічно нечленороздільного), так і проблему голосу в історії життя. (*Derrida, 1967, р. 245*). Ця причетність до певної ідеальної стихії омріяна логофоноцентризмом і закриває нам очі на «непричетність» графічного знаку до буття, адже буття мислиться як наявність крізь призму саморепрезентативного сенсу слова, вокальний вираз якого самовідтворюється в природньому порядку в бутті.

«Інакше кажучи, логоцентризм йде поряд з визначенням буття як наявності...Все це, як бачимо, свідчить про те, що окреслити замкнутість епохи ще не значить вийти за її межі...Таким чином, в епоху логоса письмо принижується до ролі посередника посередника і мислиться як падіння сенсу в чуттєву позасистемність. До цієї ж епохи відноситься відмінність, химерний розрив між означаючим та означуваним, їх «паралелізм» і одночасно – позасистемність, хоча і дещо приглушена. Ця належність епосі є дещо історично організоване і впорядковане. Відмінність між означаючим і означуваним глибоко і неявно співвіднесена зі всією цілісністю епохи, яка заповнена історією метафізики, а більш явно і систематично пов'язана з її періодом, який оволодів багатствами грецької думки: це період віри в творіння і безкінечність.» (*Derrida, 1967, pp. 27-28*).

Творча (в сенсі творення) здатність як здатність до наявності закріплюється за означаючим як за наслідником фоно- та логоцентризму. Віра в божественне та природнє уособлює це прагнення до самонаявності та до недоповнюваності, прагнення до самовстановлення буття як *сенсу*. Письмо як

графічний знак викидається на периферію мови, надто, навіть за її межі. В подальшому огляді ми визначимо, що це далеко не так.

«Глибинність цього процесу з його унікальним почерком дала можливість помислити всередині мови такі поняття, як знак, техніка, репрезентація мови. Саме в системі мови, пов'язаній з фонетико-алфавітним письмом, виникла логоцентрична метафізика, що визначала сенс буття як наявності. Цей логоцентризм, ця епоха повної мови завжди заключала в дужки, припиняла, придушувала - причому за досить важливих причин - всяке вільне міркування про походження і статус письма, будь-яку науку про письмо, не схожу на технологію і історію техніки, які в свою чергу спиралися на метафорику природнього письма.» (*Derrida, 1967, pp. 61-62*).

Але чи живемо ми в епоху логосу? Чи можемо ми впевнено стверджувати таке положення письма? Чи знаходяться на своєму звичному місці означаюче і означуване? Чи дійсно класична концептуалізація письма все ще життєздатна і гідна того, аби описувати нею актуальну ситуацію щодо питань семіотики, лінгвістики, граматології? Чи вкорінилась симуляція у ґрунті мовлення, мови та письма? Чи підтримує знак звичну нам власну дефініцію? Цими питаннями я хочу окреслити наступний розділ, присвячений доказу зовсім іншого статусу письма, аніж проста доповнюваність мови. А поки що вважаю необхідним проаналізувати письмо в його класичному зображенні лінгвістикою і передумови його так званої «вторичності».

2.2 Лінгвістика Соссюра

На питання «що є письмо», зазвичай відповідають з надлишковим поспіхом. Науково-історичні визначення, які виявляють нам сутність письма в своїх поясненнях щирі та легковажні.

Письмо звично постає перед нами в своїй історико-метафізичній приниженності – знаряддя на службі усної мови, В відношенні до єдності

сенсу і фонії письмо виступає як щось чуже, зовнішнє, підлаштоване під звукове означуване. Метафізичний статус письма його як вторичне, як знак знаку, як означуване первісного означуваного – подвоєння основного означуваного (*Derrida, 1967, p. 46*).

Письмо постає як доповненість мова, з чим дискутує Дерріда. Статус вторичності письма в нього уособлюється лінгвістикою Соссюра, позиції якого Дерріда оспорує і на основі чого доводить оновлену дефініцію письма.

Означуване завжди дарувало рамки мові, а письмо заслоняло від мутацій історичність і денотацію знака. По суті, єдине, що зміцнює мову є письмо. Можна згадати, як пророцтва, отримані від вищих сил, завжди фіксуються на скрижалях. Хронологічно голос ніби і передує письму, але життєздатність слова виявляється в його означуваному.

Класичне лінгвістичне визначення поняття письма – семіотична система, графічні знаки якої диференціюють фонетичні або складні артикульовані елементи, які в свою чергу складають одиниці усної мови. Виділяють фонетичне та нефонетичне(ідеографічне) письмо. Під ідеографічним письмом розуміють такий вид письма, в якому одному найпростішого графічного об'єкту відповідає складний акустичний (слово або словосполучення) або смисловий (значення слова або словосполучення) об'єкт. В фонетичному ж письмі графічні об'єкти ніколи не позначають цілісний акустичний об'єкт (слово). Кожному найпростішому графічному елементу відповідає найпростіший акустичний елемент (голосний або приголосний звук). (*Гаспарян, 2014, с. 2*).

Соссюр також використовує традиційне визначення письма, яке вже у Платона і Арістотеля зводилось до моделі фонетичного письма, тобто, розуміє письмо лише у вузькому і похідному значенні. Відповідно до західної традиції він міркує письмо як рядову модифікацію мови- «Мова має усну традицію, незалежну від письма»(*Соссюр, 1977, с. 46*). «Мова і письмо – це дві різні системи знаків: друге існує з єдиною ціллю зобразити перше»(*Соссюр, 1977,*

с. 46).

В принципі, таке визначення письма цілком можна вважати легітимним, але, як зазначає Дерріда, виключно в дискурсі певного типу письма, а саме – фонетичного- «...фонетичного письма, яким ми користуємося і в стихії якого епістема взагалі(наука і філософія) і лінгвістика зокрема знайшли своє законне місце. Щоправда, варто було би говорити тут не про структуру, а про моделі: не стільки про побудовану і добре налагоджувану систему, скільки про ідеал, приховано направляючий її функціонування, яке фактично завжди виходить за рамки фонетик - фактично, але також і по істотним причинам, про які ми ще будемо не раз говорити.» (*Derrida, 1967, p. 45*).

«Думко-звук», який є слово в усній мові складає вже певні одиниці значення, у той час як фонетичне письмо є їх зовнішнє зображення, в визначенні «думко-звуку» воно не відіграє такої ролі. Виходячи з цих передумов Соссюр визначає головним предметом лінгвістики не слово усне і слово писемне, а виключно слово усне, відкидаючи його письмовий аналог як щось, що не приймає участі в формуванні і житті знаку. «Предмет лінгвістики не є поєднанням слова писемного і слова усного; слово усне-ось єдиний її предмет» (*Соссюр, 1977, с. 46*). Таким чином фонетичне письмо не являє субстанціонально необхідним, необхідним абсолютно. В «позірне» доведення цьому можна привести автохтонні мови(як, наприклад, деякі фіно-угорські діалекти), які забезпечені усною мовою, але не мають її письмових аналогів. Я використовую слово «позірне», оскільки доведенням вторинності письма у відношенні усної мови не є центральним пасажом цієї роботи, довести я збираюсь як раз зовсім протилежне. Але заради чистоти і неупередженості по відношенню до дискурсу, вважаю необхідним розглядати всі приклади і всі положення питання письма, будь вони спростовуючими чи підтверджуючими головну думку цього дослідження.

Власне, рух системи позначення як рух голосу та логосу формулює мову з її означуючими посиленнями і певними центральним трендентальними

означуючими. Цей рух – деякий об'єднуючий систему метарівень. Письмо в цей метарівень, звичайно, не входить.

«Зі змінним і неміцним успіхом вказаний рух, мабуть, прагнув, як до свого телосу, звести письмо до вторинної і інструментальної функції, функції перекладача повної мови, яка цілком присутня (присутня по відношенню до самої себе, по відношенню до того, що позначається, іншому, взагалі по відношенню до всякої умови присутньої теми). Воно прагнуло звести його до техніки, яка обслуговує мову людини, яка говорить, до інтерпретатору самої початкової мови, захищеної від інтерпретації.» (*Derrida, 1967, pp. 240-241*).

Телос (власна мета) образу - в тому, щоб бути зовсім непомітним. Коли, досягаючи досконалості, образ перестає відрізнятися від самої речі, він тим самим зберігає і відновлює її початкову наявність. Цей круговорот нескінченний: джерело уявлення (яке надається), першопочаток образу може, в свою чергу, представляти своїх представників, заміщати заступників, доповнювати доповненість. Самозамкнуте, звернене до самого себе, що представляє саме себе, суверенна наявність знову-таки є лише доповнюваністю доповнюваності. (*Derrida, 1967, pp. 381*).

Якщо з коректністю даного Соссюром місця фонетичному письму ще можна погодитись, то як бути з ідеографічним письмом? Чи виправдані ці розмежування систем письма як такі? Що виявляє нам така обмеженість в системі Сосюра? Сам Дерріда так осмислює необхідність цих розмежувань - «По суті своїй таке обмеження, згідно Соссюру, можна обґрунтувати поняттям довільності знака. Якщо письмо визначається як "система знаків", значить, символічного, образного письма не існує: письма немає там, де графіка виступає як природне зображення, схоже на те, яке, власне кажучи, навіть не позначено, але представлено, намальовано. Поняття піктографічного, або природнього, письма у Соссюра суперечливо. З огляду на виявлені тепер ненадійності понять піктограми, ідеограми і т.п., а також невизначеність меж між піктографічною, ідеографічною, фонетичною системами листи, ми

розуміємо тепер не тільки те, що соссюрівське обмеження необґрунтоване, а й те, що загальна лінгвістика повинна відмовитися від цілого ряду понять, успадкованих від метафізики (нерідко - за посередництвом психології) і згрупованих навколо поняття довільності [знаку]. » (*Derrida, 1967, p. 51*).

Лінгвістика й семіотика, які опираються на поняття метафізики, змушують мову працювати як певну семіотичну тотальність. В той самий час, мова як система позначення насправді ж функціонує виключно всупереч цьому визначенню.

Цілком можливо, що відкидаючи письмо не те, щоб на периферію мови, а за її межі - лінгвістика формує свій чіткий дискурс досліду, адже без нього вона не може називати себе наукою. Позасистемність письма не наносить шкоди самій системі. Місце письма, звісно, не зовсім поправне, воно враховується, але чи є це дійсним станом справ? Чи дослідники чогось не втрачають, чи не намагаються сховати своє нерозуміння сталістю дефініцій і запереченням нюансів, які демонструють далеко не позасистемну позицію мови? Адже, можливо, саме ця позасистемність і маніфестує його значення? Мені здається, що в цій ситуації має місце лаканівське "затушовування" - намагаючись щось сховати, затерти - людина тим самим робить це "щось" все більш помітним і "окресленим".

Але що є затушовується?

«Система письма як така не є чимсь зовнішнім стосовно мовної системи як такої, якщо, звісно, ми не вважаємо, що межі поміж зовнішнім і внутрішнім не перебувають в полі внутрішнього або поза зовнішнім, надаючи, таким чином, внутрішній простір мови вторгненню інших, щодо даної системи, сил. На цій же підставі письмо як таке не є "образом" або "зображенням" мови як такої, якщо, звісно, не переглянути природу образу, його логіку і функціонування в системі, з якої його хотіли б усунути» (*Derrida, 1967, p. 61*).

В цьому випадку, навіть якщо прийняти соссюрівське положення про письмо як засіб репрезентації мови, то можна споглядати, що лише це і надає

нам можливість усвідомити всередині мови так поняття як знак, мову і навіть саме поняття репрезентації. Тому, навіть якщо і вважати письмо чимось позасистемним, то лиш тому, що сама система формується письмом.

Дерріда вказує на головне протиріччя класичної лінгвістики в зображенні Соссюра. На протиріччя, яке не дає можливості Соссюру зберегти послідовність відносно пріоритету мови перед письмом, тобто, відносно першості усного звуку перед графічним знаком. Дерріда знаходить цю невідповідність в центральному положенні лінгвістики – в диференційованій сутності системи мови (Гаспарян, 2014, с 12). Диференційованість встановлюється не відносно матеріально-чуттєвого змісту, не відносно чуттєво даному світу матеріальних предметів, а відносно до системи знаків. (Гаспарян, 2014, с 11). Таким чином, ілюзорний принцип спорідненості між словом і предметом є неможливим і виявляє нам спорідненість іншого характеру, характеру спорідненості на основі відмінностей всередині знакової системи, які дають можливість відсилати до знаків. Дерріда, спираючись на цей пробіл - пропонує зробити висновок щодо примарності природно-фонетичного зв'язку слова та значення і помилковості інтерпретації його як "знака знаку" (Гаспарян, 2014, с 10).

Таким чином письмо отримує нове місце в системі мови. Власне, лише письмо і дає можливість мові існувати. В цьому розділі ми визначили, яким чином письмо виходить за межі класичного лінгвістичного дискурсу, в наступному ж розділі ми розглянемо його вихід за межі мови. До цього ж письмо вважалось лише «означуванням означуваного», яке дублювало основне означуване, що проектував звук. Місце письма вважалось позасистемним, відсутність в системі якого навіть не наносила шкоди самій системі. Лінгвістика зайве опиралась на метафізику, підносячи слово як «думко-звук» до процесу позначення і творення. Наразі ми вимушені відмовитись від цих положень, адже аргументи Дерріда виявляють нам розширене і очищене від минулих інтерпретацій місце і поняття письма.

РОЗДІЛ ІІІ

ПИСЬМО ДО ПИСЬМА

3.1 Знак як знак знаку

Як вже було зазначено раніше, цілу епоху письмо стояло на службі у мови. Але зараз, в силу всеохоплюючого постмодерного розшарування та розсіяння культури, а, значить, і мови, її понять і компонентів, її причин і її наслідків, ми спостерігаємо як поняття письма починає виходити за рамки мовного простору. В принципі, більшість постструктуралістських концепцій обумовлено цим відчуттям смерті та хаотичності звичних нам дефініцій. У цій главі я спробую описати розрив в діалектичних відносинах означаючого й означуваного. Розрив, який набив оскому добрій дюжині мислителів двадцятого століття.

Дамо ж слово, власне, першоджерелу.

«Таким чином, у всіх сенсах цього слова можна було б сказати, що письмо переповнює мову і виходить за його рамки. І справа тут не в тому, що слово «письмо» перестало позначати «означуване означуваного»; скоріше, в химерному світлі виявилось, що саме «означуване означуваного» вже перестало бути випадковим подвоєнням, убогою вторинністю. Навпаки, «означуване означуваного» описує саморух мови - правда, лише в його першооснові, але вже і тут відчувається, що першооснова ця, структурована як «означуване означуваного», усувається і самотирається в ході власного вироблення. Означаюче тут завжди вже функціонує як означуване. Вторинність, яку завжди вважали ознакою письма, насправді відноситься до всякого означаючого як такого – при чому це відбувається наразі, з самого початку гри.»» (*Derrida, 1967, p. 16*).

Закріпимо ж основний пасаж верхнього повідомлення - означуване означуваного, чим завжди вважалося письмо, тепер характеризує означаюче як таке. Тим самим письмо ототожнюється з мовленням, або навіть скоріше

височіє над ним, оскільки операціональна артикульованість мовлення більше не виявляє її прерогативне положення в зверненні до означаючого. Означуване стає більш автономним, ніж означаюче. Якщо письмо є «знак знака», в такому випадку це ствердження можна назвати вірним лише в тому випадку, якщо ми погоджуємося з тим, що знак відсилає до іншого знаку (*Derrida, 1967, p. 16*). Саме це стверджує Дерріда в своїх роздумах про нинішнє положення письма. «Історичний перехід до фонетичного письма є одночасно і новою сходинкою зображення, і повний переворот в самій структурі зображення. Пряма (ієрогліфічна) піктографія зображує річ і позначає її. Ідеофонограма є вже деякою сумішшю означуваного з означаючим. Вона зображує мову. Всі історики письма бачать тут момент виникнення фонетизації: знак, який зображує поняття речі, більше не відсилає нас до поняття і зберігає лише значення звукового означуваного. Його означуване – це всього лише фонема, сама по собі позбавлена будь-якого сенсу. Однак і цього розчленування і не дивлячись на цю «двоюку умовність», зображення постає як виробництво, репрезентація як репродукція: воно повторює цілком, без розбору, всю масу означаючих і всю масу означуваних. Цей синтетичний характер зображення є ніщо інше, як піктографічний залишок ідеофонограми, яка «зображує голоси». Фонетичне письмо прагне зменшити цю синтетичність. Воно не користується означаючими, які мають безпосереднє відношення до позначеного поняття, воно розчленовує звуки і використовує означаючі, самі по собі позбавлені сенсу. Букви, які самі по собі сенсу не мають, зображують найпростіші звукові означаючі, які набувають сенсу лише в певних упорядкованих поєднаннях.» (*Derrida, 1967, p. 390*).

Таким чином, знак більше не відсилає нас до означаючого. В грі відсилок нас направляють не до предмету, не до референту – нас відсилають до іншого знаку. Звісно, ми не позбавляємося від компоненту референції, але вона більше не маніфістує нам знаковий зміст. Референція не є навіть обіцянкою сенсу, але все ще являється буттям сенсу. Тут вбачаємо відголоски

логоцентричної системи розуміння знаку, адже референція все ще тримається за категорію наявності. Але більше вона не є *самонаявною*. Самонаявність відкидається як ілюзія, від неї залишається лише наявність буття сенсу. Сенс наявний, але лише в контексті коду, який контитуїований означуваням. Цю кодовану систему означаючих й називають письмом. І саме таким чином в цій безкінечній мережі взаємних відсилок будь-який знак можна охарактеризувати як писемний. «Ідеальна всезагальність фонетичного письма залишається нескінченно віддаленою як від звуку (перше означуване цього письма, яке залишає на ньому мітку довільності), так і від сенсу, позначуваного мовою. Всезагальність виявляється загубленою між цими двома полюсами. Ми говоримо «між двома полюсами», оскільки... чиста піктографія і чиста фонографія складають дві ідеї розуму. Це ідеї чистої наявності: в першому випадку мова йде про наявність речі, що зображується своїм досконалим двійником; у другому - про самонаявність мови. В обох випадках означаюче прагне до самознищення перед обличчям означуваного.» (*Derrida, 1967, p. 395*).

На прикладі гри знаків Дерріда ілюструє, що знак, який маркує або заміщає референт, не функціонує автономно. Кожен знак входить у ширший семиозіс, де означаюче стає означуючим для іншого означуючого.

Тут об'єкт референції невловимий. Він виявляє себе тільки в процесі семіозиса, який експлікує його фундаментальну порожнечу. Звідси впливають такий висновок: немає трансцендентального означуваного і бути не може.

У письма та мови одна сутність і мова з самого початку містить в собі письмо, є його наслідком та різновидом.

Звичайно ж, якщо ми збираємось стверджувати, що поняття письма виходить за межі мовного простору, то нам необхідно визначити дефініцію письма і мови в новому дискурсі. В іншому випадку ми ризикуємо впасти в оману минулої, вже проаналізованої та спростованої нами, інфляції поняття

«письмо». Наразі ми можемо визначити його як цілісність того, що робить можливим надпис - «Слово «мова» співвідноситься з дією, рухом, думкою, рефлексією, свідомістю, безсвідомим, досвідом, ефективністю і т.п. На даний момент ми відносимо «письмо» не тільки до всього вищепереліченого, але і до чогось більшого. Коли ми говоримо про «письмо», то позначаємо цим словом не лише фізичні жести буквеного піктографічного та ідеографічного надпису(інскрипції), але так само і цілісність того, що робить його можливим. Ми маємо на увазі те, що знаходиться за межами означуючої та означуваної сторони. Ми говоримо про письмо навіть відносно до того, що призводить до надпису(інскрипції) взагалі, поза залежністю від того, буквена вона або ні. Ми пов'язуємо «письмо» та надпис(інскрипцію), навіть якщо те, що цей надпис розповсюджує в просторі, є чужим порядку голосу.» - пише Дерріда(*Derrida, 1967, p. 24*).

Так ми бачимо, що в грі позначаючих відсилок зберігаються закріпи лиш писемні, писемні в новому, розширеному сенсі. В круговороті знаків відміненість залишається лише за означуваням, яке тепер керує процесом позначення. Не існує означуючого, яке б могла відпустити від себе гра позначаючих відсилок, тобто, мова. Виникнення письма є виникнення гри. Гра перевертається на себе саму, «розмиває межі, через які ще була надія якось керувати круговоротом знаків, захоплює з собою всі опорні означуючі, знищує всі плацдарми, всі ті укриття, із яких можна було б зі сторони спостерігати за полем мови» (*Derrida, 1967, p. 17*).

Як наслідок, ми спостерігаємо руйнування поняття «знаку», його логіки та логіки всіх дотичних понять. «Позасистемність означуючого – це позасистемність письма як такого в відношенні до мови; далі ми спробуємо показати, що мовний знак не існує до письма. Без цієї позасистемності руйнується сама система знака. Так як разом з нею руйнується і наш світ, і наша мова, а її очевидність і значення зберігають, навіть в момент змін, всю свою незламну силу, було б безглуздо вважати – виходячи з того, що ідея знака належить певній історичній епосі, - що тепер прийшла врешті-решт пора

перейти до чогось іншого, позбавитись від знаку – як від терміну, так і від поняття» (*Derrida, 1967, p. 35*).

Але саме це руйнування, цей розрив і виявляє нам сутність знаку. Тут я попрошу вибачення за марксівський мотив, але хотілося б сказати, що саме руйнація поняття «знаку» виявляє нам готовність цього поняття до нового визначення, адже ніяка зміна не відбудеться доти, доки не буде достатньо підготовленого для цих змін ґрунту. Тобто, руйнація поняття «знаку» не залишила його в дезорієнтації, не залишила його голим і розгубленим, а лиш визначила його нове місце в мові, в її наразі розмитих межах, та в письмі, поняття якого вийшло з берегів.

«Не випадково, що такий вихід з берегів відбувається одночасно з розширенням поняття мови й розмиванням її меж. Як ми побачимо, це безмежжя і це розмивання меж означають одне і те ж, виявляють із себе одне і те ж саме явище. Виходить, що західне поняття мовної дійсності(все те, що пов'язує це поняття загалом – якщо відволіктися від його багатозначності і від вузького і спірного протипоставлення мовлення і мови – взагалі з виробництвом звуків і слів, з мовою, голосом, слухом, диханням, мовленням) виявляється лише прикриттям або маскою протописьма – більш фундаментального, аніж те письмо яке до цього перетворення здавалось лише доповнюваністю мови» (*Derrida, 1967, p. 17*).

Нарешті ми підійшли до терміну, який є центром цієї роботи – протописьмо.

3.2 Протописьмо

Відносно мови й письма протописьмо виступає умовою членороздільності. Протописьмо є письмо душі, письмо тіла, письмо дійсності та письмо буття. Рух протописьма є рух позначення як такого. Ці рухи малюють мову і виводять мережива знаку. Для того, щоб отримати доступ до протописьма, ми змушені мати доступ відміненості. Оскільки відміненість

лежить основі людської істоти, зумовлює її та вчиняє з людської істоти саму людську істоту, нам доступний досвід першописьма як досвід артикуляції. Ця артикуляція необхідна як можливість до творення і відтворення. Оскільки протописьмо є можливість означення, то ідентифікація об'єкта можлива лише всередині структури відмінностей, тобто, в межах, які сформульовані самою системою. Цю систему творить протописьмо членороздільністю. А значить означаюче в своєму трансцендентальному сенсі, в тому сенсі, в якій воно було центром логоцентричної системи і саму цю систему творило, виднині знаменується фікцією. Означаюче залишається таким конституентом мови, до якого мова завжди веде, але ніколи не приводить. Це вектор, але не закріплена точка. Якщо письмо – означуване означуваного, а означуване віднині визначаючий компонент знаку як такого, то кожен знак є письмо. Таким чином можна стверджувати що письмо(в розумінні як протописьмо) з самого початку притаманне мові і, як наслідок, мову можна вважати різновидом письма.

В мові, як і в письмі не міститься нічого окрім відмінностей. Саме відмінність робить можливим існування мови та письма, оскільки їх субстанціональне визначення є відмінність всередині власної системи. Ця дифференціація в середині системи є дографічною та доакустичною умовою можливості появи будь-яких знакових систем(*Гаспарян, 2014, с 10*). Доакустичним – оскільки робить можливим відмінність звуку і дографічним, оскільки робить можливим відмінність всередині письма. Це певна початкова відмінність, сама можливість відмінності і відмінності, реалізація якої відбувається в системах знаків. Власне, цією початковою умовою мови та письма і є протописьмо. Цей термін Дерріда вводить через спотворення поняття письма в класичній лінгвістичній системі. Власне, цю інфляцію поняття письма ми і проаналізували в попередньому розділі. Поняття протописьма в своєму функціоналі деконструє загальноприйняте поняття письма, адже актуально ми говоримо про те визначення письма, яке виводить його не тільки в площину мови, а і поза мову, і не в силу диссоціації від неї і

позасистемності з причини вторичності, а в силу того, що поняття письма і саме письмо є ширшим за мову.

В протописмі ми спостерігаємо можливість до позначення - оскільки досвід відміненості є досвід позначення як такого, протописмо цю властивість позначення собою і являє. Протописмо утворює значення символу як свій власний наслідок. Рух позначуваності та рух взаємних відсилок – ось живе серце протописма.

На початку роботи ми вже визначили, що відміненість(а, значить, і протописмо) не пов'язана ніяким чином з метафізикою присутності – самонааявності. Якщо протописмо відмежовує себе від віри в самоданність і самонааявність, то воно і відкидає самовиявлення означуючого в момент, коли воно позначується, що підкреслює те, що процес позначення розміщується поза репресивними рамками означуючого. Це свідчить про відмову від трансцендентальних означуючих, тобто, про відмову пошуку означуючих поза системою мови(*Гаспарян, 2014, с 12*). Так само ми можемо спостерігати в понятті письма відхід від ідеї логофоноцентризму – «Хоча письмо позначає запис і передусім міцне встановлення знаку(таким є єдине нерозкладне ядро поняття письма), письмо взагалі покриває все поле мовних знаків. В цьому полі може надалі виявитись певний вид встановлених графічних означуючих в вузькому і похідному сенсі цього слова, які встановлені певним відношенням до інших встановлених означуючих, і, як наслідок, записаних, навіть якщо вони є звуковими. Сама ідея встановлення знака і, як наслідок, його довільності не може бути помислена до можливості письма і поза його горизонтом. А це значить – поза горизонтом як таким, поза світом як простором запису, як відкритості до створення і просторового розподілу знаків, до впорядкованої гри їх відмінностей, навіть якщо ці відмінності звукові» (*Derrida, 1967, pp. 61-62*).

Як бачимо, навіть довільність знаку, довільність становлення між компонентами буква-звук є доказом широкого формотворчого функціоналу протописма. Запис як артикуляція вже є сенсовою наявністю і не вимагає

додаткових уточнень. Закріпленість в системі письма виявляє фіксацію сенсу в площині мови.

«Фактом, який зустрічається більш часто є приклади з повсякденної мовної практики, коли різне вокальне або інтонаційне виконання звуку не є перешкодою для його розпізнавання на слух. Один і той же звук може вимовлятися по-різному; можливість його розпізнавання пов'язана з єдиною вимогою - звуки не повинні бути переплутані. Однак ті ж самі правила функціонування справедливі і щодо письма. Значимість букв також позбавлена позитивного змісту, вона суто негативна, тобто встановлюється в залежності від розташування в диференціальній системі письмових знаків. Особливості індивідуальних почерків не спотворюють суті письма. Спотворення настає тільки в разі, якщо одна буква написана (використана) замість іншої - в цьому випадку спотворення розпізнається як орфографічна чи інша помилка. Крім цих збігів існують ще, щонайменше, один загальний для письма й мови ознака: знаки письма також як і усні знаки абсолютно довільні, так як немає причинно-наслідкового зв'язку між буквою і звуком, нею зображуваних.» (Гаспарян, 2014, с 19).

В такому зображенні навіть позірний фоноцентризм може бути обернений на користь письма. Оскільки відмінність як така, за визначенням, ніколи не є чуттєво даної повнотою, остільки необхідність відмінності суперечить зсианням на природну звукову сутність мови. Але вона суперечить одночасно і думці про нібито природної вторинності, залежності графічного означуючого. (Derrida, 1967, p. 76).

«У класичній філософській та лінгвістичній традиції вважалося, що незважаючи на внутрішньо-референціальний характер мови, будь-яка процедура позначення має свою логічну межу - у вигляді самої реальності, що пред'являє остаточної смисли або речі, до яких нас рано чи пізно призведе мова. Наявність цих остаточної пунктів прибуття необхідно, оскільки тільки реальний світ речей забезпечує утримання мови...Письмо виробляє сенс в якості свого наслідку. Письмо також робить явним неминучість відчуження -

після того як щось написано, воно, відокремившись від автора, живе своїм життям. Навпаки, мова, яка звучить створює і зберігає ілюзію відповідності сказаного того, що бажали сказати, віру у внутрішній інтимний зв'язок думки й мови. Письмо виявляє цю невідповідність, відчуження написаного і привласнення завжди іншого в процесі самого Письма. Однак ця довільність Письма є умовою його продуктивності. У тій мірі, в якій Письмо має розумітись як протописьмо, мова йде про те, що воно не є просто запис, але будь-яка фіксація відмінностей, все те, що робить можливою запис як такий.» (Гаспарян, 2014, с 12).

В якості можливості всякого конкретного письма, існує протописьмо, письмо як таке.

Власне, протописьмо є можливістю мови і письма. Воно встановлює не тільки знакову систему як таку, а і її межі і рух всередині неї. Система мови існує остільки, оскільки є відміненістю, членороздільністю, оскільки є артикульованою. В системі мови та письма немає нічого окрім відмінностей, а значить, вони повномірно визначаються відміненістю, можливість якої суть протописьмо. Процес позначення є письмовим, адже в ситуації розшарування поняття «знаку» кожен знак починає функціонувати як означуване означуваного, що характеризує знак як писемний і основою процесу позначення робить артикульованість в сітці взаємних відсилок. Протописьмо не є лиш запис, а є фіксацією відмінностей, тобто робить можливим запис як такий. Записом є все відтворюване буття.

ВИСНОВКИ

Подолання класичної традиції - головне завдання сучасної філософії. Вона може бути прочитана як проблема дистанціювання своєї позиції від позицій попередників без повторення того, за що їх відкидають або спростовують. Дерріда, пропонує досить складний проект письмо та протописьма в логіці доповнюваності. У підсумку хотілося б зазначити, що напрацювання Дерріда відносно мови та письма є, на мою думку, революційними.

Дерріда деконструює положення класичної концептуалізації письма на прикладі Соссюра та Руссо. Мова та все суто людське є доповнюваність, суть якої – артикуляція. Доповнюваність не є ні сутністю, ні атрибутом, ні властивістю людини. Це певна можливість до властивості, яка формулюється виставленнями меж всередині гри доповнюваності. Людська істота є співмірністю гри відміненості та виставлення меж всередині цієї гри, задля того щоб не підпустити уявне недоповнюване – дитинство, божество, безумство, тваринний стан. Але ці речі поза межею доповненості існують і мисляться лише завдяки самій межі, лише завдяки в тому що вони вміщені в гру доповненості як межа. Аргументи Дерріда вписуються все кінечне і безкінечне в контекст логіки доповнюваності. Мова та письмо визначаються відміненістю та членороздільністю, оскільки людини та всього, що їй властиве не існує поза членороздільністю та відміненістю. Мова поза членороздільністю є утопією. Досвід нечленороздільності та недоповнюваності доступний лише Богу. Можливістю до членороздільності є протописьмо. Поняття «протописьмо» Дерріда вводить з причини спотворення поняття «письма» в лінгвістиці та семіотиці. В ній письмо мислиться як вторинність, як знаряддя на службі усної мови, яке покликане лиш фіксувати логофоноцентричне слово. Письмо зображується як знак знаку та позбавляється можливості до творіння, не підпускається до процесу позначення і взагалі розташовується поза системою мови.

Наразі поняття «письмо» виходить з власних берегів одночасно з розмиванням поняття «мови», що дає можливість Дерріда сформулювати нове місце письма в її системі. Віднині «означуване означуваного» - закріплена за письмом убога характеристика – визначає знак як такий, адже знак більше не відсилає нас до предмету, а відсилає до іншого знаку. В цій сітці взаємних відсилок кожен знак тепер характеризується як письмовий, оскільки процес позначення відбувається виходячи з можливості до артикуляції. Письмо розташовується поза системою мови не в силу власної вторинності та слабкості, а з причини того, що воно охоплює мовний простір як такий. Можливість мові та письму надає протописьмо, суть якого артикуляція, яка зумовлює відміненість в системі мови та формує саму систему. Доакустична та дографічна відміненість є умовою існування і створення будь-яких знакових систем.

Дерріда відходить від логофоцентризму, виявляючи нам першість графічності як артикуляції, адже в мові і письмі немає нічого окрім відмінностей. З означуючого знімається роль позначення, оскільки досвід позначення є досвідом відміненості, і оскільки позначення відбувається шляхом членороздільності, яка є властивістю письма та можливістю якої є протописьмо. Сенс не конституюється більше в момент позначення. Означуюче зобжаюється таким конституентом мови, який завжди веде до мови, але ніколи до неї не приводить, воно є лише буттям сенсу, компонент референції більше не виявляє знаковий зміст та позбавляється прерогативи позначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гаспарян Д. Э. (2014). Письмо (в) философии Ж. Деррида. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия, (3), 62-74.
- Руссо, Ж. Ж. (1761). Опыт о происхождении языков, а также о мелодии и музыкальном подражании. В Ж. Ж. Руссо (1961), *Избранные сочинения в 3 томах. Т1.* (Е. М. Лысенко, Пер.) (сс. 221—268). Москва: Государственное издательство художественной литературы.
- Соссюр, Ф. де. (1977). Курс общей лингвистики. В Ф. де Соссюр, *Труды по языкознанию.* (А. М. Сухотин и А. А. Холодович, Пер.) (сс. 31—274). Москва: Прогресс.
- Caputo, J. D. (1997). *Deconstruction in a Nutshell. A Conversation with Jacques Derrida.* New York: Fordham University Press.
- Colebrook, C. (2015). *Jacques Derrida: Key Concepts.* London & New York: Routledge.
- Derrida, J. (1967). *De la Grammatologie.* Paris: Les Éditions de Minuit.
- Derrida, J. (1967). *L'écriture et la difference.* Paris: Seuil.
- Derrida, J. (1991). *La deconstruction de la philosophie.* Magazine litteraire, 286.
- Glendinning, S. (2011). *Derrida: A Very Short Introduction.* Oxford: Oxford University Press.
- Niall, L. (2004). *A Derrida Dictionary.* Malden: Blackwell Publishing.
- Norris, C. (1983). *The deconstructive Turn.* London: Routledge.
- Norris C. (1987). *Derrida.* London: Fontana Press.
- Rorty, R. (1978). Philosophy as a Kind of Writing: An Essay on Derrida. *New Literary History*, 10(1), 141–160.
- Stocker, B. (2006). *Routledge Philosophy Guidebook to Derrida on Deconstruction.* (T. Crane & J. Wolff, Ed.). London: Routledge.
- Silverman, H. J. (1989). *Derrida and Deconstruction.* New York & London: Routledge.